

РОЛЬ ІНТЕРДИСКУРСИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СТВОРЕННІ ЕМОТИВНОСТІ ФЕНТЕЗИ-РОМАНІВ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА

Холмогорцева І. С.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, Україна

orcid.org/0000-0003-2935-5190,

i.s.kholmogortseva@karazin.ua

Ключові слова:

*діалогічність, емотивність,
інтердискурсивність,
прецедентність,
фантастичний світ.*

У статті аналізується роль інтердискурсивних зв'язків у формуванні емотивної складової частини текстів фантастичних романів серії «Дискосвіт» Террі Пратчетта. Інтердискурсивність розглядається як взаємодія однорівневих та різнорівневих компонентів дискурсів у межах художнього дискурсу романів-фентезі. Інтердискурсивні зв'язки передбачають інтеракцію елементів, що перебувають в основі дискурсів, а сам, суб'єктів дискурсу, комунікативні ситуації, факти, що відносяться до певного виду дискурсу, невербальні феномени. Було виявлено, що такі зв'язки реалізуються у вигляді включення в текст різних мовних і немовних засобів, які є культурно значущими, та до яких належать прецедентні тексти (55,5 %), прецедентні імена (4,2 %), прецедентні події (12,1 %) і прецедентні явища (28,2 %). У статті розглядається референція засобів інтердискурсивності та їх значення у спонуканні емоцій у реципієнта: сприяння усвідомленню реальності фантастичного світу відбувається завдяки уведенню референцій на природні та наукові явища, запозиченню фольклорних реалій, обігранню побутових подій, а також завдяки алюзії на відомі предмети мистецтва. Прецедентні ситуації, що характерні для земного світу, інкорпуються у фантастичний світ за допомогою ремінісценцій та архітекстуальних зв'язків, в той час як прецедентні імена використовуються для посилення ідентичності вигаданої реальності і буття. У роботі зазначено, що, окрім поглиблення емоційного зв'язку, що створюється між реальним і фантастичним світом, та формування змістовного компоненту, інтердискурсивні зв'язки в тексті допомагають створити потрібне автору емотивне навантаження, що має на увазі реалізацію прагматичних функцій самовираження автора та емоціонального впливу на реципієнта. Механізмом передачі емоційного впливу є інтердискурсивність як діалогічні відношення, що мають гносеологічний, комунікативний та мовний аспекти вираження. Інтердискурсивні зв'язки, що сприяють емоційній готовності реципієнта побудувати у власній уяві фантастичний світ на основі авторської думки, отожднюють вигаданий світ із реальним за допомогою прецедентних феноменів, ситуацій та імен.

ROLE OF INTERDISCOURSE RELATIONS IN CREATING EMOTIVENESS IN TERRY PRATCHETT'S FANTASY NOVELS

Kholmohortseva I. S.

PhD,

Associate Professor at the Department of English Language

V. N. Karazin Kharkiv National University

Svobody Square, 4, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2935-5190

i.s.kholmogortseva@karazin.ua

Key words: *dialogic relations, emotiveness, interdiscursivity, precedency, fantasy world.*

This article analyzes the role of interdiscourse relations in the formation of emotive component of the novels of fantasy series “Discworld” by Terry Pratchett. Interdiscursivity is regarded as the interaction of one-level and multi-level components of a discourse within the imaginative discourse of fantasy novels. Interdiscourse relations presuppose the interaction of the elements that are integral parts of the discourse, namely, the subjects of discourse, communicative situations, facts relating to a certain type of discourse, non-verbal components. It has been revealed that such relations are implemented as the incorporation of different language verbal and non-verbal means that are of great cultural significance, and that include precedent texts (55.5 %), precedent names (4,2 %), precedent situations (12,1 %), and precedent phenomena (28,2 %). The article also deals with the references of interdiscourse means, as well as their meaning in triggering emotions of a recipient: the contribution to the realization of the fantasy world reality is supported by the introduction of the references to natural and scientific phenomena, the borrowing of folklore realia, appealing to every-day situations, as well as by using allusions to famous pieces of arts. Precedent situations that are characteristic features of earthly world, are incorporated into the fantasy Discworld with the help of reminiscence and architextual relations, whereas precedent names are used to intensify the identity of the imaginative world and the reality. Our work emphasizes that apart from the enhancement of emotional connection between real and fantasy world and the formation of the sense component of the text, interdiscourse relations assist in creating emotional strength, which is required by the author, thus, implementing pragmatic function of the author’s self-expression and the emotional influence on a recipient. The mechanism of the transition of emotions is interdiscursivity as dialogic relations that have gnoseological, communicative and linguistic aspects of expression. Interdiscourse relations contributing to emotional readiness of a recipient to create a fantasy world in his/ her own mind basing on the author’s ideas, identify the imaginative world with the reality with the help of precedent phenomena, precedent situations, and precedent names.

Сприйняття будь-якого тексту базується на діалогічних відношеннях, у які вступає об’єкт перцепції та людина із власною мовленнєвою картиною світу, що була сформована в процесі пізнання [1, с. 184]. Найбільш запам’ятовувані одиниці реальності є ті, що викликають емоції, як позитивні, так і негативні. Тому емотивність тексту так важлива для подальшого його відтворення. Лінгвістичний інтерес до категорії емотивності полягає у тому, що про дійсну природу людських почуттів можна дізнатися тільки завдяки формі, яку вони

набувають, коли потрапляють із внутрішнього світу в зовнішній, тобто завдяки мовленню. Так, спираючись на твердження В. І. Шаховського, що мовні засоби вираження емотивності представляють особливу систему, у центрі якої розташовані різнорівневі елементи, у семантиці яких переважають емотивно-оціночні компоненти [1, с. 54], вважаємо можливим розглядати інтердискурсивність як механізм категорії емотивності.

Поняття інтердискурсивності, що було розроблено В. Є. Чернявською, передбачає уведення

у площину досліджуваного дискурсу конкретних комунікативних подій у ситуативному контексті у широкому сенсі або сукупності текстів, що описують конкретну комунікативну ситуацію у вузькому сенсі [3, с. 74–78]. Таким чином, конструювання одного типу дискурсу відбувається за рахунок приєднання концептуальної інформації інших типів дискурсів, оскільки «кожен дискурс зберігає пам'ять про інші дискурси через введені в нього переконструкти, тим самим створюючи інтердискурсивне поле [4, с. 20]. Наразі вивчення інтертекстуальних зв'язків відбувається переважно як взаємодія певного типу дискурсу з іншими [5; 6; 7]. У цій роботі ми пропонуємо розглядати інтердискурсивні зв'язки в контексті їх впливу на реципієнта, тобто як емотивний компонент тексту.

Романи Т. Пратчетта з циклу «Дискосвіт» (Discworld) побудовані як пародіювання одночасно популярної літератури, так і дійсності. В основі цих творів перебувають інтертекстуальні посилання, що несуть текстотворчу функцію [8, с. 113; 9], а також інтердискурсивні зв'язки, які ми розглядаємо як засади створення експресивності тексту. Таким чином, **метою** цього дослідження є виявлення емотивно-оціночних компонентів у романах Террі Пратчетта, спрямованих на створення альтернативної реальності. Поставлена мета передбачає розв'язання низки **завдань**: розглянути інтердискурсивні зв'язки в аспекті діалогічних відношень; виявити форми втілення інтердискурсивних елементів у текстах романів Террі Пратчетта; визначити роль інтердискурсивних елементів у створенні фантастичної реальності «Дискосвіту».

Предметом дослідження у цій статті є інтердискурсивні діалогічні відношення як емотивно-оціночний компонент художнього тексту. **Об'єкт** – художні тексти циклу «Дискосвіт» Террі Пратчетта. **Матеріал** дослідження склали романи “Going Postal”, “Mort”, “Thief of Time”, “Equal Rites”, “Wyrd Sisters”, “Witches Abroad”, “The Wee Free Men”, “Eric”, “Guards! Guards!”; із 104.7 авторських аркушів методом суцільної виборки було виокремлено 189 випадків запозичення, які демонструють інтертекстуальні та інтердискурсивні зв'язки реального буття та художнього фантазійного світу героїв Т. Пратчетта.

При комунікативному підході діалогічні відношення розуміються як дискурсивна категорія, що вказує на «ретроспективні та проспективні зв'язки тексту з культурою» [10, с. 197]. Культура як спосіб організації життя у своїй онтологічній сутності є продуктом людської діяльності. Такі зв'язки реалізуються у вигляді включення в текст різних мовних і немовних засобів, які будь-яким

чином є культурно значущими, тобто прецеденти, до яких належать прецедентні тексти, прецедентні імена, прецедентні події і прецедентні явища, при цьому прецедентні тексти описують в термінах теорії інтертекстуальності, а прецедентні імена, ситуації та феномени – інтердискурсивності.

Під час дослідження фантастичного світу Террі Пратчетта 189 виявлених прецедентних явищ було виокремлено у такі групи: прецедентні тексти (84), прецедентні феномени (74), прецедентні ситуації (23) та прецедентні імена (8). Ці цифри доводять, що потенціал інтердискурсивних зв'язків (55,5 %) є дещо вищим за інтертекстуальні зв'язки (44,5 %) у зазначених творах.

Інтердискурсивні зв'язки передбачають інтеграцію елементів, що перебувають в основі дискурсів, а саме суб'єктів дискурсу, комунікативні ситуації, факти, що відносяться до певного виду дискурсу, невербальні феномени. Найбільш продуктивним засобом у романах Т. Пратчетта є **прецедентні феномени**, до яких увійшли професіональні, побутові, природні, наукові та фольклорні явища; референція також відбувається на фізичні об'єкти та добутки мистецтва.

Приклад 1. *Death relaxed a little. Of course, it was going to take some time. There was going to be an interlude before all this got complicated enough to produce gas clouds, galaxies, planets and continents, let alone tiny corkscrew-shaped things wiggling around in slimy pools and wondering whether evolution was worth all the bother of growing fins and legs and things. But it indicated the start of an unstoppable trend* [11, с. 90].

У цьому прикладі автор інкорпорує науковий дискурс та використовує теорію походження світу. Теорія походження реального всесвіту вступає у протиріччя з концепцією Т. Пратчетта, фантастичний світ якого стоїть на трьох слонах, що стоять на черепасі. Одночасно ьз цим обрана автором генеза світу сприяє природньому сприйняттю тексту завдяки знайомим термінам (*gas clouds, galaxies, planets and continents*) та процесам (*corkscrew-shaped things wiggling around, evolution*).

Використання побутових образів не тільки робить фантастичний світ більш реальним, але й заохочує сміхову реакцію реципієнта, наприклад:

Приклад 2. *She also had a dragon on her shoulder. It had been introduced as Talonhrust Vincent Wonderkind of Quirm, referred to as Vinny, and seemed to be making a large contribution to the unusual chemical smell that pervaded the house. This smell permeated everything. Even the generous slice of cake she offered him tasted of it* [12, с. 74].

У прикладі 2 Т. Пратчетт описує другорядний персонаж, надаючи йому при цьому побутовий образ одинокої немолодої жінки, яка захоплю-

ється і вирощує драконів, проте реципієнт одразу розуміє імпліцитну інформацію та проводить паралель із жінкою, у якої багато котів. Автор імітує імена, що отримують породисті тварини (*Talonthrust Vincent Wonderkind of Quirm*), а також уводить прийом акумуляції для позначення реалії “nasty/ bad smell”, посилюючи кожного разу запланований ефект відрази (*unusual chemical smell – smell permeated everything – Even the generous slice of cake she offered him tasted of it*). Накопичення значення створює протилежну дію та викликає сміхову реакцію.

Потужним способом матеріалізувати фантастичний світ у творах Т. Праччетта постає фольклор – сюжетність, мотивність, погані знамення, забобони, народні танці, грецька та скандинавська міфологія. Так, для політеїчного світу іншої реальності автор запозичує земні міфи, наприклад:

Приклад 3. *there are two that haunt the Ramtops – Hoki, half a man, half a goat, and entirely a bad practical joker, who was banished from Dunmanifestin for pulling the old exploding mistletoe joke on Blind Io, chief of all the gods; and also Herne the Hunted, the terrified and apprehensive deity of all small furry creatures whose destiny it is to end their lives as a brief, crunchy squeak...* [13, с. 172], є алюзією на скандинавський міф про загибель бога весни Бальдра від омолової стріли, випущеної сліпим богом Гердом за намовою підступного Локі. Лексично алюзія оформлена власними іменами скандинавських богів із заміною одного приголошеного (Loki – Hoki; Herde – Herne), а також використанням постійних епітетів, що властиві цим персонажам фольклору (*bad practical joker, half a man, half a goat – для позначення Локі; small furry creatures – для Бальдра*).

Відомі фізичні об’єкти, такі як будівлі, а також механізми, що притаманні реальності Землі, та предмети мистецтва, сприяють рецепції створеної реальності за допомогою створення референції на знайомі об’єкти. Розглянемо приклад:

Приклад 4. *Although the last king of the city was no oil painting himself-especially when he’d been beheaded, after which no one looks at their best, not even a short king – it was generally agreed that he had amassed some pretty good works of art. Even the common people of the city had a keen eye for works like Caravati’s Three Large Pink Women and One Piece of Gauze [...]* [14, с. 269].

Цей уривок твору “Thief of Time” демонструє алюзію на музей Лувр, упізнання якого відбувається через іронічний опис замку-музею, що колись належав королю, якого було обезголовлено – Людовику XVI, а також використання алюзії на відому картину (*Caravati’s Three Large Pink Women and One Piece of Gauze – «Три грації»*

Рубенса, назва якої є описовою), що зараз перебуває у колекції музею Лувр.

Прецедентні ситуації, що характерні для нашої реальності, інкорпорується у фантастичний світ за допомогою ремінісценцій та архітекстуальних зав’язків, наприклад:

Приклад 5. *Come on home. It’s an offer you can’t refuse* [15, с. 318].

Це закінчення репліки головної героїні є ремінісценцією, що виражена дослівним повтором фрази із кінодискурсу «Хрещений батько» та використовується як завуальована погроза.

Найменший потенціал для створення реальності фантастичного дискурсу мають **прецедентні імена**, які Т. Праччетт використовує для посилення ідентичності вигаданої реальності та буття. Прецедентні імена у Дискосвіту нараховують імена митців, кіномитців та історичних постатей:

Приклад 6. *A daft old chap in the Street of Cunning Artificers,” said Vitoller. “Leonard of Quirm. He’s a painter really. He just does this sort of thing for a hobby. I happened to hear that he’s been working on this for months. I just snapped it up quick when he couldn’t get it to fly* [13, с. 221–222].

В уривку роману реципієнт виділяє прецедентне ім’я *Leonard of Quirm*, яке, проте частково змінене, відповідає постаті Леонардо да Вінчі. Зміна не торкнулася структури імені і зберегла ім’я, приналежність та прийменник приналежності (*of – da*). Упізнання прецедентного імені пов’язано з ремінісценцією на зайнятість (*painter*) та на розробку Леонардо да Вінчі прототипу летючого апарату (*when he couldn’t get it to fly*). Усі ці елементи разом є конвергенцією за типом акумуляції.

Інтердискурсивні зв’язки в тексті впливають на формування змістовного компоненту тексту, допомагають створити потрібне автору емотивне навантаження, що має на увазі реалізацію прагматичних функцій самовираження автора та емоціонального впливу на реципієнта.

Приклад 7. *Vassenego was a proud old fool, one of the elder demons who smiled and despised him and not-quite-obeyed him, just because the King’d worked hard over the millennia to get from humble beginnings to where he was today. He wouldn’t put it past the old devil to do this on purpose, just to spite him* [11, с. 29].

Приклад 7 демонструє вплетення у роман “Eric”, сюжетною лінією якого є боротьба людини із демонами, прецедентної ситуації, що стосується просування людини по кар’єрних сходах (*worked hard over the millennia to get from humble beginnings to where he was today*) та зневагу старіших членів правління у великій компанії (*proud old fool*). У фокусі уваги автора перебувають демони, проте використання розповсюджене

ної ситуації провокує сприйняття демонів як людей, що мають певні характеристики. Таким чином, змістовно-фактуальна інформація заміщується на змістовно-концептуальну. Одночасно із цим прецедентна ситуація провокує у реципієнта виникнення співчуття до головного демона (*the King*), що вказує на запланований автором емоційний вплив.

Отже, власні емоції людини є джерелом формування загальнолюдської та індивідуальної системи емотивних засобів у мові. Механізмом їх передачі є інтердискурсивність як діалогічні відношення, що мають гносеологічний, комунікативний та мовний аспекти вираження. Інтердискурсивні зв'язки, що сприяють емоційній готовності реципієнта побудувати у власній уяві фантастичний світ на основі авторської думки, ототожнюють вигаданий світ із реальним за допомогою прецедентних феноменів, ситуацій та імен. Прецедентні феномени відображають широкий спектр понять та упрощуються у фантастичний дискурс як алюзія на певні характеристики об'єктів, запозичення мотивів та сюжетів, що пов'язані з об'єктом референції, частково змінені власними назвами. Прецедентні ситуації актуалізовані архітекстуальними зв'язками та ремінісценцією. Прецедентні імена поглиблюють зв'язок фантастичної реальності та нашого буття та виражені використанням частково змінених та незмінених власних назв.

Окрім сприяння поглибленню емоціонального зв'язку, що будує реципієнт між світами, інтердискурсивні зв'язки використовуються для емотивності тексту: використовуючи знайомі реалії, автор має на меті викликати певні емоції – сміх, страх, погрозу, відчуття приналежності до фантастичного світу.

Серед перспектив дослідження виділяємо поглиблене кількісне дослідження прецедентних феноменів та ситуацій та класифікацію логічних механізмів емотивності інтердискурсивних елементів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Холмогорцева І. С. Діалогічні відношення жанру британської фольклорної п'єси : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 239 с.
2. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. Москва, 2008. 416 с.
3. Чернявская В. Е. Интертекстуальность и интердискурсивность. *Текст – Дискурс – Стиль*. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУЭФ, 2003. С. 23–42.
4. Демидяк І. Р. Генеза інтерпретацій поняття «інтердискурс». *Науковий журнал Львів*.

Держ. ун-ту «Львівський філологічний часопис». 2017. № 2. С. 15–21.

5. Костенко В. Г. Актуалізація концептів сфери економіки як вияв інтердискурсивних взаємодій в англomовному дискурсі стоматології. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2017. Вип. 153. С. 464–470.
6. Маріна О. С. Інтердискурсивність у конструюванні парадоксальності в сучасному англomовному поетичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. С. 20–25.
7. Шевченко І. С. Інтердискурсивність політичного дискурсу. *Вісник Харків. Нац. Ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2009. № 848. С. 53–57.
8. Канчура Є. О. Моделювання текстуалізованого світу в романах-фентезі Террі Пратчетта : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2012. 233 с.
9. Тананыхина А. О., Афанасьева Е. Г. Интертекстуальные связи со сказочными текстами как фактор текстообразования в романе Терри Пратчетта “Withces Abroad” («Ведьмы за границей»). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2014. № 11 (41). Ч. II. С. 188–191.
10. Фролова О. Е. Мир, стоящий за текстом. Референциальные механизмы пословицы, анекдота, волшебной сказки и авторского повествовательного художественного текста. Москва : Изд-во ЛКИ, 2012. 320 с.
11. Pratchett T. Eric. Harper-Collins E-book. 2007. 138 p.
12. Pratchett T. Guards! Guards! Random House. 1990. 256 p.
13. Pratchett T. Wyrd Sisters. Harper-Collins E-book. 2007. 314 p.
14. Pratchett T. Thief of Time. Harper-Collins E-book. 2007. 424 p.
15. Pratchett T. Witches Abroad. Harper-Collins E-book. 2007. 347 p.

REFERENCES

1. Kholmohortseva, I. S. (2016). *Dialohichni vidnoshennia zhanru brytans'koi fol'klornoii p'iecy (Dys. kand. filol. nauk) [Dialogical relations of genre of British folk play (Philology PhD thesis)]* V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv (in Ukrainian).
2. Shakhovskii, V. I. (2008). *Lingvisticheskaya teoriya emotsiy [Linguistic theory of emotions]*. Moscow (In Russian).
3. Cherniavskaya, V. Ye. (2003). Intertekstual'nost' i interdiskursivnost' [Intertextuality and

- interdiskursivity]. *Tekst – Diskurs – Stil' [Text – Discourse – Style]*. Saint Perertsburg : SPbGUEF Publ. (In Russian).
4. Demydiak, I. R. (2017). Heneza interpretatsii poniattia “interdiskurs” [Origin of interpretation of notion “interdiscourse”]. *Naukovyi zhurnal L'viv. derzh. Un-tu “L'vivs'kyi filolohichni chasopys” [Scientific journal of Liviv State University “Lviv philological journal”]*. № 2. Pp. 15–21 (In Ukrainian).
 5. Kostenko, V. H. (2017). Aktualizatsiia kontseptiv cfery ekonomiky iak vyriav interdyskursyvnnykh vzaiemodii v anhlomovnomu dyskursi stomatolohii [Actualization of economy sphere concepts as representation of interdiscursivity interactions in anglophonic discourse of stomatology]. *Naukovi zapysky [Scientific notes]*. Kropyvnyts'kyi : Lysenko V. F. Publ. Iss. 153. Pp. 464–470 (In Ukrainian).
 6. Marina, O. S. (2017). Interdyskursyvnist' u konstruiuvanni paradoksal'nosti v suchasnomu anhlomovnomu poetychnomu dyskursi [Interdiscursivity in paradoxicality construction in modern anglophonic poetic discourse]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu “Ostroz'ka akademiia” [Scientific notes of National University “Ostroh academy”]*. Part “Philology”. Iss. 64. Pp. 20–25 (in Ukrainian).
 7. Shevchenko, I. S. (2009). Interdyskursyvnist' politychnoho dyskursu [Interdiscursivity of political discourse]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University]*. № 848. C. 53–57 (In Ukrainian).
 8. Kanchura, Ye. O. (2012). *Modeliuvannia tekstualizovanoho svitu v romanah-fentezi Terri Pratchetta (Dys. kand. filol. nauk) [Modelling of textual world in fantasy novels of Terri Pratchett (Philology PhD thesis)]*. Kyiv National Linguistic University, Kyiv (In Ukrainian).
 9. Tananykhina, A. O., Afanasyava, Ye. G. (2014). Intertekstual'nyye svyazi so skazochnymi tekstami kak faktor tekstoobrazovaniya v romane Terri Pratchetts “Withes abroad” [Intertextual relations as text-forming factor in Terry Pratchett's novel “Witches abroad”. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki [Philology Sciences. Issues of theory and practice]*. Tambov : Gramota. № 11 (41). Part II. Pp. 188–191 (In Russian).
 10. Frolova, O. Ye. (2012). *Mir; stoyashiy za tekstom. Referentsial'nyie mekhanizmy poslovits, anekdota, volshebnoy skazki i avtorskogo povestvovatel'nogo khudozhestvennogo teksta [World standing behind the text. Referential mechanisms of proverb, joke, fairy-tale and author's narrative fictional text]*. Moscow : LKI Publ. (In Russian).
 11. Pratchett, T. (2007). *Eric*. Harper-Collins E-book.
 12. Pratchett, T. (1990). *Guards! Guards!* Random House.
 13. Pratchett, T. (2007). *Wyrd sisters*. Harper-Collins E-book.
 14. Pratchett, T. (2007). *Thief of time*. Harper-Collins E-book.
 15. Pratchett, T. (2007). *Witches abroad*. Harper-Collins E-book.